

Garance Le Caisne

OPERATIE CAESAR

Slachtoffers van Assad vertellen hun verhaal

Vertaald door

Reintje Ghoos en Jan Pieter van der Sterre

2016

DE BEZIGE BIJ

AMSTERDAM | ANTWERPEN

*Aan de Syrische mannen en vrouwen
Aan al die nummers die kinderen, vrouwen en mannen waren
Ter herinnering aan hen en hun naasten*

‘Menigmaal in de geschiedenis hebben zulke kreten geklonken,
Lang klonken ze vergeefs
En pas veel later was de echo ervan te horen.’

GUSTAWA JARECKA,

Poolse Jodin in het getto van Warschau,
Lid van de groep Oyneg Shabbos, december 1942

‘Als ik de foto’s bekeek, vertelden ze me hun verhaal. Veel slachtoffers op de foto’s wisten dat ze gingen sterven. Ze hadden hun vinger omhooggestoken zoals wanneer je gaat sterven en de shahada opzegt.* Hun mond stond open van de pijn en je voelde de vernedering die ze hadden ondergaan. Elke keer als ik naar die gezichten had gekeken, kreeg ik ze niet meer uit mijn geheugen.

Ze schreeuwden hun pijn uit, om te worden gered, maar niemand heeft hen gered, niemand heeft naar hen geluisterd. Ze vroegen iets, maar niemand heeft hen gehoord.

Elke dag hoorde ik de stem van de slachtoffers die hun hevige pijn uitschreeuwden, om te vertellen wat er gebeurt in de gevangnissen en huizen van bewaring. Er was niemand om ervan te getuigen, niemand die antwoord gaf. Die slachtoffers hebben de verantwoordelijkheid op mijn schouders gelegd om tegenover hun familie, tegenover de mensheid en tegenover de vrije wereld te getuigen van de martelingen die hem werden aangedaan.

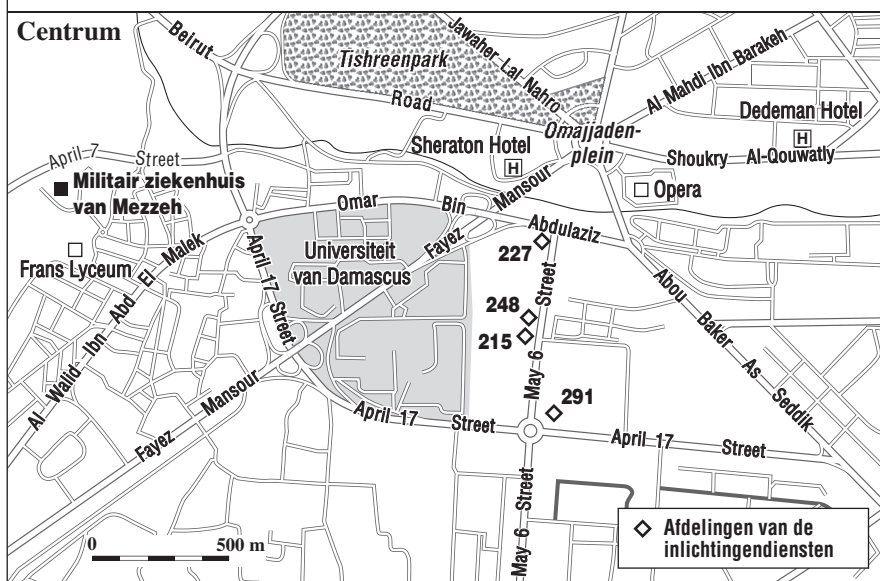
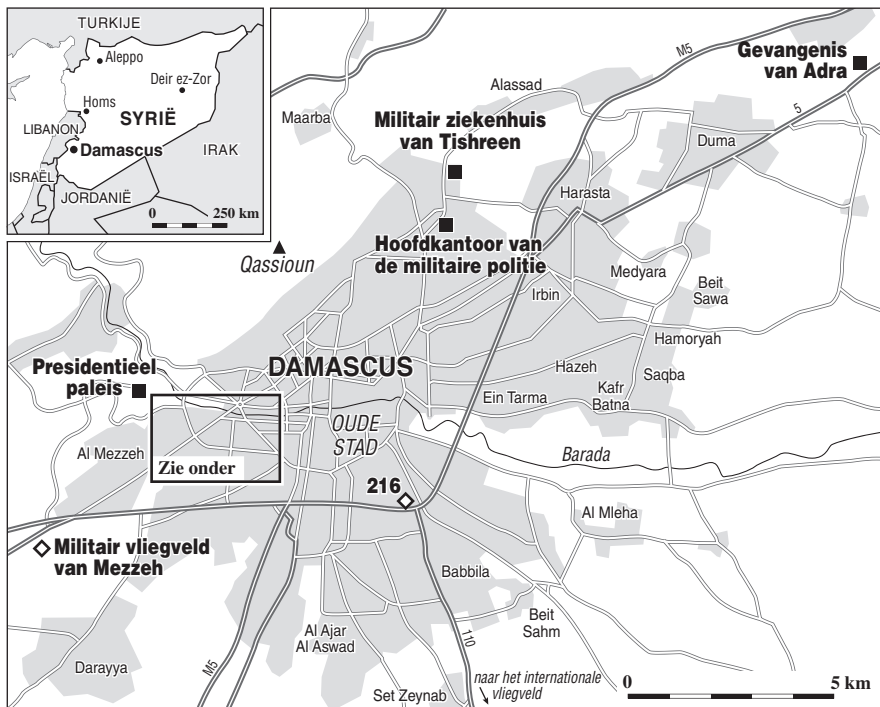
Ik heb Syrië met zuivere, oprechte bedoelingen verlaten. Er zijn verschillende dossiers over de misdaden van het regime: gifgassen, massamoorden, detentie. Al die dossiers zullen opengaan en bewijzen leveren tegen Bashar al-Assad. Wanneer en hoe? Dat weet ik niet.

* De geloofsbelijdenis van de moslims: ‘Er is geen andere God dan God en Mohammed is zijn boodschapper.’

De waarheid zal tot de overwinning leiden. Een spreekwoord zegt: “Een recht gaat niet verloren zolang er iemand achter staat om het op te eisen.”’

April 2015

Caesar, fotograaf bij de militaire politie van het Syrische regime van Bashar al-Assad

Overzicht van de plaatsen in Damascus waar de getuigen in dit boek werden gevangengehouden.

SYRISCHE GETUIGEN

IN DIT BOEK

Caesar is een voormalige legerfotograaf uit Damascus, die de taak had de lijken te fotograferen van gevangenen die waren overleden in huizen van bewaring en de foto's te archiveren in dossiers. Uit afschuw over die macabere routine besloot hij de bewijzen van het barbaarse optreden van het regime te kopiëren en Syrië uit te loodsen om ze de wereld te tonen. Caesar heeft twee jaar lang elke dag zijn leven op het spel gezet.

Sami is een pseudoniem. Hij is de beste vriend van Caesar. Sami werd door de fotograaf in vertrouwen genomen en steunde hem dag na dag bij zijn clandestiene werk totdat ze beiden het land verlieten en hun heil zochten in Europa.

Abu al-Leith is een pseudoniem. Deze voormalige middenstander is in de dertig, komt oorspronkelijk uit Qalamoun en werd zeven maanden gevangengehouden door afdeling 227 van de militaire inlichtingendienst en daarna in een cel van de burgergevangenis van Adra, die in principe bestemd is voor niet-politieke criminelen. Hij is uit Syrië naar Turkije gevlucht.

Mazen al-Hammada was technicus bij een oliemultinational in Deir ez-Zor in het noordoosten van het land. Hij werd drie

keer gearresteerd omdat hij demonstraties had gefilmd en de video's online had gezet. Hij zat anderhalf jaar gevangen, onder andere bij de inlichtingendienst van de luchtmacht, waar hij *soukhra* werd (Arabisch voor 'dwangarbeider'), een gevangene die de opdracht heeft de cipiers te helpen bij hun dagelijkse taken, met name het verplaatsen van de lichamen van dode gevangenen. Hij woont momenteel in Nederland.

Amer al-Homsi is een arts uit Homs; hij wil niet worden geïdentificeerd. Hij werkte vijftien jaar in het staatsziekenhuis van de stad. In 2011 en 2012 maakte hij mee hoe die instelling uitgroeide tot een soort huis van bewaring waar gewonde gevangenen werden gemarteld.

Munir Abu Mouaz is een pseudoniem. In twee jaar, tussen maart 2012 en januari 2014, werd deze ingenieur gevangengehouden op vier afdelingen van twee verschillende veiligheidsdiensten. Daarna werd hij overgebracht naar Sednaya, op 30 kilometer van Damascus, een gevangenis die is gereserveerd voor politieke gevangenen en islamisten, en als zodanig een waardige opvolger van de gevangenis van Palmyra. Hij lag enkele weken in het militair ziekenhuis van Mezzeh en woont momenteel in Turkije.

Ahmad al-Riz stortte zich als vijftientwintigjarige in de burgeroorlog. Hij leerde hoe je berichten codeert op internet en hoe je in het verborgene bijeenkomsten organiseert. Na zijn arrestatie zat hij zeven maanden vast op verschillende afdelingen en daarna in de Sednayagevangenis. Tweemaal werd hij behandeld in het militair ziekenhuis van Tishreen. Hij heeft zijn toevlucht gezocht in Duitsland en volgt daar taalcursussen om verder te studeren.

Wafa is een pseudoniem. Ze werd in mei 2013 samen met haar man gearresteerd en vierenhalve maand later bij een uitwisseling van gevangenen vrijgelaten. Haar man werd doorgemarteld. Ze vond de foto van zijn lijk terug tussen de foto's die Caesar het land uit had gesmokkeld.

Ahmed behoort tot een familie uit Daraya, een voorstad van de hoofdstad, waar men het initiatief had genomen tot een vreedzame revolutie. Hij wil zijn achternaam niet vrijgeven tot het moment dat hij een klacht kan indienen tegen Bashar al-Assad. Zijn broer en zijn oom zijn doorgemarteld door de inlichtingendienst van de luchtmacht. Hun foto's bevinden zich in het dossier-Caesar.

Abu Khaled. Commandant van een *katiba* (bataljon) in de bergen van Qalamoun. Deze frêle man van weinig woorden organiseerde in de zomer van 2013 de exfiltratie van Caesar. Hij was het ook die de harde schijf met de 45.000 originele foto's uit Syrië heeft gesmokkeld.

Hassan Shalabi. Deze politieke activist, een van de oprichters van de Syrische Nationale Beweging, is noodgedwongen het land uit gevlucht. Hij volgde de operatie Caesar vanuit het buitenland en heeft het dossier op het internationale podium gebracht.

Imad Eddin al-Rashid. Voormalig vicedecaan van de Shariafaculteit in Damascus. Als leider van de Syrische Nationale Beweging probeert hij andere staten over te halen Assad naar het Internationaal Strafhof te sturen. In juli 2014 reisde Imad met Caesar naar Washington, waar de vroegere fotograaf het woord zou voeren in het Congres.

Imran is een pseudoniem. Deze informaticus van rond de twintig komt uit Moadamiyeh, een voorstad van Damascus, en wordt gezocht door het regime. Hij is naar Turkije gevlucht en heeft samengewerkt met Sami bij het indelen van de duizenden foto's om het dossier-Caesar voor iedereen toegankelijk te maken.

Zakaria is een pseudoniem. Voormalige kinderarts in Damascus. Hij is uit Syrië gevlucht naar Libanon en woont nu in Turkije. Aan de hand van de foto's van Caesar heeft hij een medische classificatie opgezet van alle mishandelingen die de slachtoffers hebben ondergaan.

INLEIDING

Toen een uitgever me in het voorjaar van 2014 voorstelde om op zoek te gaan naar Caesar leek me dat heel logisch. De man, een voormalige Syrische legerfotograaf, had bewijzen van misdaden tegen de menselijkheid het land uit gesmokkeld zoals niemand ooit had durven doen. Destijds hadden alle media gehoord van de Syriër die duizenden documenten en foto's had gekopieerd vanaf een computer van de militaire politie in Damascus. Het waren foto's van gedetineerden die de dood hadden gevonden in de kerkers van het regime.

Twee jaar lang had deze moedige, anonieme man maand in, maand uit de beelden gekopieerd van gefolterde, uitgehongerde lichamen, soms met brandwonden. Die lichamen droegen nummers die zo op de huid waren geschreven. Caesar had de foto's die hij in opdracht van zijn superieuren had genomen om de dood van de gevangenen te documenteren en te archiveren, op usb-sticks gezet om ze, verborgen in zijn schoen of zijn riem het gebouw uit te smokkelen.

De terroristen van de organisatie Islamitische Staat liepen op de sociale netwerken te koop met hun primitieve gewelddadigheid; de Syrische militairen verstopten die van hen in de stilte van hun gevangnissen. Nog nooit had een getuige uit het land zelf bewijzen aangevoerd voor het bestaan van de Syri-

sche moordmachine. Caesar was daarin geslaagd. En die foto's en documenten waren vernietigend voor het regime.

De groep die Caesar had geholpen, probeerde de aandacht van zowel westerse ambassades als van internationale media te trekken. Kort tevoren was de groep in Parijs geweest. Een van de leidende figuren was bereid zich te laten interviewen voor *Le Journal du Dimanche* over 'de archivaris van de gruwel'.

In diezelfde periode bereidde ik samen met fotografe Laurence Geai een reportage voor over Aleppo, die in de zomer van 2014 in *Le Nouvel Observateur* zou worden gepubliceerd. In de wijken die in handen waren van de rebellen zouden we getuige zijn van de wil van het regime om een deel van het volk te vernietigen en de herinnering eraan te begraven. Op een woensdagochtend vielen er in twee uur tijd drie bommen achterelkaar op minder dan tweehonderd meter van ons vandaan. We zagen een jongeman sterven met wie we de vorige dag grapjes hadden gemaakt en die ons op die bewuste dag tijdens onze reportage de weg zou wijzen. We zagen uiteengereten lichamen, vaten met TNT, gedropt uit helikopters van het leger van Bashar al-Assad, haastige begrafenissen van lichaamsdelen. En vooral de graven die door mannen van het mortuarium werden gedolven voor slachtoffers van wie het lichaam niet was opgeëist.

We moesten Caesar dringend zien te vinden. De organisatie Islamitische Staat (Daech) maakte opzienbarende vorderingen en vanwege het toenemend aantal aanslagen door mensen die zich daartoe geroepen voelden, hoorde je steeds minder over het vertoon van de wreedheden door het Syrische regime. Het conflict had al meer dan 220.000 levens gekost. De helft van de burgerbevolking was uit zijn huis verjaagd. Andere burgers waren met bommen bestookt en door het regeringsleger belaagd.

Met Caesar konden de gewelddaden van Damascus zelf weer op de voorgrond worden geplaatst. We moesten hem zien te vinden. De voormalige Syrische legerfotograaf werd door journalisten uit de hele wereld gezocht. Ik wist dat het moeilijk zou zijn, en dat is het ook geweest. Twee keer heb ik het bijna opgegeven. Twee keer ben ik opnieuw gaan zoeken, want het was ondenkbaar dat deze man niet zou spreken. Zijn getuigenis was cruciaal om een goed beeld te krijgen van de gruwelijkheid binnen het regime. Het verhaal hoorde absoluut bij de door de media verspreide foto's. Voortdurend dacht ik terug aan Aleppo, de graven zonder naam aldaar, en aan andere foto's, die we hadden ontdekt in het mortuarium dat was gevestigd in een voormalige meisjesschool.

In een van de lokalen waren aan de muren tientallen foto's opgehangen van inwoners van Aleppo die bij bombardementen van het regime om het leven waren gekomen. Toen ik die ruimte binnen ging drongen zich bij dat tafereel onmiddellijk de portretten op die ik in een voormalig schoolgebouw in Phnom Penh had zien hangen, portretten van Cambodjanen die door de Rode Khmer waren uitgeroeid. Tussen 1975 en 1979 stierven meer dan 17.000 mensen in S21, het grootste martelkamp van het bewind van Pol Pot. Vandaag hangen er foto's van de slachtoffers op die plaats, waar een museum van is gemaakt.

De leden van de groep die Caesar onder zijn hoede had genomen en die behoorde tot de Syrische Nationale Beweging, een gematigde islamitische oppositiegroep, begrepen dat dit boek geen publiciteitsstunt zou zijn, maar een duik in het onuitsprekelijke. Dat het de Syriërs aan het woord zou laten en een spoor zou uitzetten voor toekomstige generaties.

Ik heb de leden van de groep verschillende keren ontmoet.

In Parijs, Frankrijk, in Istanbul, Turkije, in Djedda, Saoedi-Arabië. Ze stelden hun dossier en hun documenten beschikbaar en hebben hun eigen verhaal verteld. Maar iets bleef een ontmoeting met Caesar zelf in de weg staan. Wat zat er dwars? Ik begreep alleen dat de man bang was. Hij was teleurgesteld door de apathie van de internationale gemeenschap en had niet zo'n heel goede verstandhouding meer met de leidende figuren van de groep. Hij hield zich schuil, houdt zich nog steeds schuil, uit vrees voor zijn veiligheid.

Maar dit boek was nu eenmaal niet mogelijk zonder zijn getuigenis. En ten slotte heeft een van de leden van de groep een eerste interview met Sami geregeld. Sami is een onbekende voor de media die zich in 'het geval Caesar' hadden verdiept. Hij is degene die het meeste weet over de voormalige militair en heeft hem vergezeld en gesteund in de twee jaar die de onderneming duurde. Hij was de sleutel tot een ontmoeting met Caesar.

Vier keer hebben we elkaar gesproken, telkens ettelijke uren. In gezelschap van Saoussen Ben Cheikh, die me hielp bij de vertaling, heb ik een tijd met hem en zijn vrouw doorgebracht, en samen gelachen. Er ontstond een wonderlijke, soms roerende vertrouwensband. En op een avond belde Sami me via Skype, hij had het gevoel dat het nodig was Caesar gerust te stellen. Dankzij internet is Skype sinds het begin van de revolutie en de oorlog het communicatiemiddel van de Syrische activisten. Veilig, gratis. Als Sami en ik met elkaar converseerden hadden we de gewoonte de webcam van onze computer niet aan te zetten.

'Caesar is bezorgd, hij is bang,' zei Sami. 'Juristen dringen er bij hem op aan om te getuigen voor openbaar aanklagers. Kunnen ze hem dwingen?' Ik kende toen alle geheimen van de internationale rechtspraak niet, maar kon ze in elk geval gerust-

stellen over twee zaken: geen enkele politieman zou hen komen arresteren en met geweld voor een rechter brengen. Caesar en Sami leefden niet meer in de Syrische dictatuur maar in een democratie in Noord-Europa, waar ze hun toevlucht hebben gevonden. Maar ze hadden niet vergeten om welke redenen ze hun leven en dat van hun familie op het spel hadden gezet. Waarom ze hun land hadden moeten ontvluchten naar een ander land, waarvan ze de taal niet verstonden.

En ik stelde duidelijk: ‘Op een dag zal Caesar wel moeten getuigen over de misdaden van het regime, over wat hij heeft gezien, over het werk waartoe hij werd gedwongen. Voor de Syriërs, voor de gerechtigheid. Momenteel misschien niet, als hij te bang is, maar morgen, overmorgen, over zes maanden, over een jaar, dan zal het wel moeten. Begrijp je, Sami?’ Stilte. En ineens: een onverwachte stem. Er bleek iemand naast Sami te zitten, iemand die ik niet kende en die ik niet zag: ‘Goedenavond. Dank voor uw adviezen. Ik ben Caesar. U kunt langskomen wanneer u wilt.’

Na zes maanden onderzoek was de man bereid tevoorschijn te komen. Net als bij Sami verliep de eerste ontmoeting een beetje stroef. Zij waren in het defensief en ik was bang hen te ‘verliezen’ als ik mijn vragen verkeerd stelde, als ik te veel details vroeg, te snel ging, te vroeg was. Caesar heeft me een aantal keren in vertrouwen genomen. Alles bij elkaar hebben de interviews meer dan veertig uur geduurd.

De getuigenis die hij bij me heeft afgelegd, is uniek. In eenvoudige woorden, zonder ooit te beweren dingen te hebben gedaan of gezien die hij niet had gedaan of gezien, heeft Caesar tot in de kleinste details verteld wat zijn werk inhield. Hij heeft schetsen gemaakt om zijn uitleg toe te lichten. Op een satellietkaart heeft hij het traject aangeduid dat hij elke dag aflegde,

hij heeft de loodsen laten zien van een van de militaire ziekenhuizen waar hij foto's moest nemen van de lijken. Naarmate de gesprekken vorderden, werd Caesar openhartiger, maar vaak hield hij zijn emoties discreet voor zich. Zijn veiligheid hield hem tot het einde toe bezig. De bladzijden die hij geschreven had, zijn in zijn handen gebleven: zijn handschrift mocht absoluut niet openbaar gemaakt worden. Hij liet me alleen een tekening houden. Om hem gerust te stellen hebben we samen besloten zijn privéleven niet volledig uit de doeken te doen. Enkele details zijn trouwens vervalst weergegeven.

De fotografen van de Syrische militaire politie zijn maar een schakeltje in de keten van de dood. Ze nemen foto's van de lijken, die daarmee konden worden gearchiveerd. Teneinde de verklaring van Caesar te begrijpen en aan te vullen, diende ik overlevenden van de martelingen in de huizen van bewaring, gevangnissen en militaire ziekenhuizen te ontmoeten. Degenen die andere gevangenen naast zich in de cel of op het ziekenhuisbed hebben zien sterven. Degenen die hun lichaam hebben gedragen. Degenen die hebben gezien hoe daar nummers op werden geschreven. Zij getuigen hier, openlijk of onder pseudoniem.

Het verzamelen van de bewijzen van de misdaden die werden begaan in Syrië, dat ongeveer drie jaar geleden is gestart, staat nog steeds in de kinderschoenen. Dit boek is op zijn manier een eerste poging de waarheid te vertellen. Het onderzoek zal moeten worden voortgezet.

Nummers, foto's. Uitgeteerde lijven. Allemaal bekende beelden. De onthullingen en de foto's van Caesar herinneren me aan de uitroeiing van de Joden, aan de Holocaust. Zoals toen zullen de geschiedenis en de gerechtigheid ook nu oordelen over de misdaden van het regime.